

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 22.

V Ljubljani, 30. novembra 1888.

Letnik 1.

**Deželna sadna razstava in vinska pokušnja v proslavo
vladarske štiridesetletnice Nj. vel. presvetlega cesarja
Frana Josipa I.**

III.

Najvažnejši del razstave bila je na vsak način sadna izložba, katera je gotovo dobro predočevala naših zimskih jabolk in hrušek vrste. To pa ni čuda, saj se je udeležilo razstave v tem oddelku do 250 sadjarjev iz prav vseh pokrajin dežele naše, in razstavili so preko pet tisoč vrst. Seveda ne mislimo, da je bilo 5000 različnih vrst, ampak na Kranjskem nahajajoče se vrste bile so s 5000 poskušnjami zastopane. Razmerje med številom hrušek in jabolk bilo je seveda zelo razdaljno, kajti razmerno bilo je le malo hrušek razstavljenih. Razstava je odločno pokazala, da je pridelovanje hrušek pri nas še zelo zanemarjeno, in da morajo naši sadjarji v prihodnje popraviti to napako. Pri nas na Kranjskem je mnogo krajev, ki imajo ugodna tla in podnebje za pridelovanje lepih, zimskih namiznih hrušek, ki se vsako leto najlaže spravijo v denar. Pa tudi pridelovanje hrušek za gospodarsko porabo je važno, kajti pravil nam je sloveč češki sadjar ob dunajski državni sadni razstavi, da nobeno drugo sušeno sadje nima tolike veljave in se ne proda tako hitro, kakor lepe, kar cele posušene hruške. O tej reči bomo še govorili prilično.

Najvažnejši naš zimski sad so jabolka. Na razstavi videli smo vse naše dobre in slabe domače vrste, pa tudi dobre in slabe tuje vrste. Kar se tiče domačih vrst — mislimo pa tiste, ki so zelo razširjene ter potem takem uže od nekdanj ali vsaj uže dolgo časa pri nas — lahko rečemo, da jih je malo, ki bi bile vredne tolike razširjenosti. To sodbo seveda izrekamo le glede ploda, ker lastnosti drevesa samega največ ne poznamo. Veseli nas, da smo dobili med takimi vrstami, zlasti z Dolenjskega, veliko Luiknih jabolk, katera smemo prištevati k najboljšim močnim jabolkom. Ravno tako nam je prijetno poročati, da je bilo dobiti skoraj v vsaki večji zbirki dobrih kosmačev (reinet), toflov, čebularjev, hlebčarjev i. t. d. Primerno veliko premalo bili so zastopani mašancgarji (gambovej). O vseh domačih vrstah hočemo ob priliki še več spregovoriti, le to še omenjamo, da je tako zvano funtno ali cesarsko jabolko veliko preveč razširjeno. To jabolko nima druge vredne lastnosti, nego da je veliko in precej lepo; drugače je pa ta vrsta malo vredna, drevo rodi slabo in je zelo občutljivo, plod je pa prav zelo slabega okusa. Ako je komu kaj do prav velikih in lepih jabolk, no, ta naj si preskrbi dreves ali cepičev vrste „car Aleksander“, ki je tudi v

drugih obzirih med prvimi vrstami; za splošno gospodarsko rabo je seveda ne priporočamo.

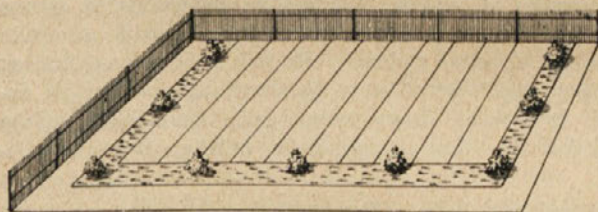
Jabolčnih vrst tujih bilo je tudi zelo veliko, in skoraj smemo reči, da je ni bilo tako brž veste, katere ne bi uže kedaj priporočali bili nemški pomologi. Neprijetno je to, da se naši sadjarji skoraj nikdar niso brigali, da bi svojemu sadju dobili pravih imen. Upajmo, da nam prinese prihodnjost kaj boljšega, saj se vidi trud naših sadjarjev tudi v tem obziru. Na vsej razstavi gotovo ni bilo 10 razstavnikov, ki bi bili imeli količkaj pravilna imena po svojih zbirkah. O imenih domačih vrst niti ne govorimo, ker tu imela sta razstavljalca — soseda pri isti vrsti različna imena.

Veselilo nas je prav zelo, ko smo videli pri mnogih razstavniki krasne plodove od zimske zlate parmene. Razstava nas je poučila, da je ta nad vse izvrstna vrsta na Kranjskem bolj razširjena, nego smo si mislili. Razstava je pa tudi pokazala, kako dobro uspeva povsod ta vrsta in da je vredna priporočila v vsakem kraju. Videli smo lepe angleške parmene iz vinorodnih krajev dolenskih, a tem smeli smo vzpored staviti krasno pisane parmene izpod Nanosa, ki so rasle na mrzli, za sadje nikakor posebno prikladni Pivki. O drugih izvrstnih tujih vrstah, ki so bile razstavljene, pisali bomo v prihodnjih člankih.

Šolski vrt kot drevesnica.

Ako nam je le do tega, da na šolskem vrtu vzgajamo drevje, tedaj ga ni težko razdeliti. Razdelitev pa najlaže razložimo z vzgledom. Recimo, da dobi učitelj v obdelovanje zelo majhen vrt, na katerem ni skoraj mogoče razkazavati več nego eno stroko in sicer sadjarstvo.

Podoba 66. kaže tak majhen, in sicer 200 m^2 velik vrt. Ob treh straneh drži 1.25 m širok pot, in vstric pota je pa 1 m široka rabata od trate. Na rabati

Podoba 66.

je vsajenih 9 pritličnih drevesec, ki so maturna drevesca vrtu. Prostor, ki je v obdelovanje, meri 120 m^2 . Če se porabi ves ta prostor za drevesnico, razdeli se v deset gred po 12 m^2 . Ena teh gred bode rabila za sejališče, druga za presajanje divjakov, ostalih osem pa za drevesnico v besede ožem po-

menu. Če se pravilno kolobari delo v drevesnici, zasadi se vsako leto en del drevesnice, torej v tem slučaju osmi, oziroma deseti del. Ako se računijo na štirjaški meter drevesnice po štiri drevesca, moči je na takem vrtu po tem vzgledu vzgojiti na leto 48 visokodebelnih drevesec. Ker je pa na tako majhnem prostoru moči z intenzivnim obdelovanjem vzgojiti na štirjaškem metru tudi po šest drevesec, vzraste torej lahko na takem prostoru tudi 72 drevesec na leto. Koliko je naših šolskih vrtov, ki so po petkrat večji, na katerih bi vzgajali toliko dreves?! Naveden vzgled velja pa le za vzgojo visokodebelnega drevja, kajti za vzgojo pritličnega drevja ter nekaterih sadnih plemen treba je druge razdelitve, ker so potem razmere vse drugačne. Omenjam, da mi rabi izraz „drevesnica“ vedno le za prostor, na katerem se z umnim kolobarjenjem vzgaja visokodebelno sadno drevje tistih plemen, katerih vzgoja potrebuje enako dolgo časa.

Naravno je, da se da ravnokar popisani vrt še drugače razdeliti, na pr. če hočemo prostor hraniti, opustimo stranska pota in rabati ob širokih straneh, ali pa naredimo le po sredi pot in ob vsaki strani rabato. Na večem vrtu naredimo lahko pot ob vseh štirih straneh in morda poleg ograje še preko metra široko gredo. Ker rabate niso neogibno potrebne, ampak so največ le zaradi olepšave, smemo jih tudi opustiti. Materno drevje naj iz znanih vzrokov nikdar ne stoji preblizu ograje.

Če tudi je na šolskem vrtu samo drevesnica, vendar še ostaja praznega prostora, ki rabi najboljše za zelenjadarstvo. Če se umno kolobari, ostane namreč tudi potem še, kadar je uže vsa drevesnica pravilno zasajena, $\frac{3}{10}$ drevesnice, polovico sejališča in ravno toliko prostora za presajanje divjakov praznega, torej skupaj $\frac{4}{10}$ vse drevesnice; v navedenem vzgledu torej $48\frac{m}{2}$, to je prostor, ki zadostuje v pridelovanje navadne zelenjadi za dva človeka.

Kolobarjenje na vrtu.

Menjava rastlin, vsled katere ne prihaja ista rastlina zapored po več let na isto gredo, potrebna je povsem na vrtu, drugače ne uspevajo dobro sejane ali sajene rastline. Kemijsko preiskavanje zemlje je pokazalo, da jemlje vsaka rastlina svoje posebne redilne snovi iz zemlje, druge pa pušča bolj ali manj v nemar. Pa če bi tudi ne vedeli ali znali od kemije, uči nas izkušnja, da je rastlinska menjava zelo koristna.

Kdor ima veliko gnoja, ta razdeli vrt v dve polovici, vsako leto pa gnóji drugo.

Na polovico, ki je pognojena, sej zelnate rastline, salato, špinačo, zeleno, česen, kumare, dinje i. t. d., na nepognojeno polovico pa gomoljaste ter korenške rastline, grah, fižol i. t. d.

Kdor pa nima mnogo gnoja, ta razdeli vrt v tri oddelke (ne prištevši prostora za trpežne rastline, na pr. za špargel). Pognoji pa vsako leto le tretjino vrta, ter sej na njo zelnate, drugo leto korenške in gomoljaste, tretje leto pa sočivnate rastline, in četrto leto gnoji iz nova. Te rastline, ki ostanejo na gredi najdlje in ki dajo glavni pridelek, imenujemo glavne rastline. Ob enem z glavnimi rastlinami pa lahko rasto na gredi tudi druge rastline, katere dorastejo kmalu in ki ne ovirajo v rasti glavnih rastlin; te pa imenujemo podrejene rastline. Tako lahko sejemo na pr. med karfijolo glavnato salato, med korenje malo retkvice i. t. d.; kdor hoče imeti po leti vedno sveže spinače, naj jo seje za obrobek. Kdor ne mara saditi salate, lahko sadi med zelnate rastline kolerabe, ker kmalu dorastejo. Za obrobek gredam, po katerih rastejo kumare in dinje, lahko je tudi salata berivka. Kdor zna glavne rastline mešati s podrejenimi, ta more tudi na majhnem prostorku mnogo zelenjadi pridelovati.

Raznotere vrtnarske reči.

Kaj izvrsten jabolčni mošt napravlja se, kakor poroča neki gospod Pailart v „Journal de l'agric. du Brabant“ tako le: Vzame se na vsak hektoliter jabolk 3 kilograme prav dobro skrhljane rdeče pese, katera se z jabolki vred zmesi. Narejena zmes se spravi v kako posodo, v kateri se toliko zalije z vodo, da se prikaže na površji. Zmes v posodi se celih 24 ur pusti pri miru; na kar se šele v stiskalnici (preši) otisne. Tropine spravijo se zopet v posodo, v kateri se iz nova kakor v prvič zalijejo z vodo, 36 ur puste pri miru, potem pa zopet

otisnejo. To ravnanje ponovi se lahko še v tretjič. Na ta način dobi se mošt kaj prijetnega okusa, vendar se ne sme pred koncem julija ali začetkom avgusta nastaviti; ker toliko časa treba, da izgubi zoprni pesni okus.

Da bodo koli, katere rabiš na vrtu, trpežnejši, pripravi jih na ta le način: Koli, katerim je odkrojena lubad, in kateri so se posušili do dobrega na zraku, zloži v primerno veliko jamo. Potem jih v nji namoči s prav redkim apnom (kakeršno je za beljenje) ter jih pusti tako kakih 10—14 dni, vsak dan pa jim prilij nekoliko takega apna. Po imenovanem času vzemi kole ven, posuši jih in oni del, kateri pride v zemljo, namaži dobro s katranom. Koli, ki so bili tako impregnovani, bodo še čez sedem let popolnoma dobri in še vsaj toliko let za rabo.

Kako ohraniti rože čez zimo. Pri nas še marsikdo ne ve, da požlahtnjene vrtnice ne prebijejo zime, ako niso zavarovane proti mrazu. Mrazu jih pa zavaruješ, ako pripogneš krono do tal, če jo z vejevjem in listjem pokriješ ter zaspeš s prstjo. Da laže tako spraviš krono, obreži jo uže jeseni. Tako zavarovane rože se prav dobro obdržijo tudi v najhujši zimi.

Kdor ima maline na vrtu, mora jih novembra in decembra meseca obdelati, Poreži ves lanski les, ki je sedaj i tako suh, ter tudi nepotrebne letošnje poganjke. Bodočemu grozdjiču (kosmuljam) in ivanovemu grozdjiču (ribezu) odstrani najstarejši. les in skrajšaj vse predolge letošnje poganjke za dobro tretjino.

Razpoke vsled zmrzline dobivajo tista drevesa, katera ogreva solnce od južne strani. Po dne zgreje solnce deblo, in sok se oživi, zvečer pa pritisne mraz, a sok zmrzne in raztrga celice in slednjič lubad. To se pa zgodi šele proti koncu zime ali ob začetku spomladi, ko zadobi solnce zopet svojo moč. Zmrzline varujemo rastline, ako jih pokrijemo ob solnčni strani ali pa okrog in okrog z vejevjem ali slamo. Velika drevesa je pa najbolje po debelu pobeliti z apnom. Bela barva odmetava namreč toplotne žarke, in sok se ne more ogreti.

Kadar je vrtna zemlja vsled gnoja premočna (pregnojna), tedaj zelenjad ne uspeva več dobro, ter pravimo, da rastline noré. Ako z gnojenjem ponéhamo, odpravimo to nepriliko, seveda počasi v enem ali dveh letih, vendar poprej, ako prekopljemo zemljo globoko, da pride spodnja plast na vrh, in ako potem le po pameti gnojimo. Globoko prekopavanje je pa vrtu i tako zelo koristno.

Cepilna smola je za sadjarja važen material. Za cepljenje rabi sicer raznovrstno mazivo, a vsem boljšim sadjarjem in vrtnarjem rabi dandanes izključljivo le cepilna smola, katera je tudi ob navadni toploti tekoča. Cepilno smolo je sicer lahko kupiti, vendar priporočamo sadjarjem naj jo sami delajo, ker jo ravno tako dobro naredijo, in to dosti bolj v ceno. Mrzlo tekočo smolo za cepljenje delaj tako le: Vzemi smrekove smole (nikakor pa ne borove) ali pa kolofonije ter jo zgrej pri ognji, da se raztopi. Če si vzel s trskami in z drugimi rečmi onečiščeno smolo, preceedi jo skozi primerno redko tkanino. Raztopljeno smolo odmakni od ognja ter ji prilivaj počasi in pazljivo, da se ti ne vname, za osmi del smolne teže dobrega špirita. Vse to mešaj, ter, kadar je pomešano, naj se shladi. Nekateri pridevajo na kilogram te zmesi še kake tri žlice lanenega olja. Vrtnarji hranijo tako cepilno smolo v ploševinastih posodah, ki imajo kakih 7 $\frac{1}{2}$ premera in ki so preko 10 $\frac{1}{2}$ globoke. Da je posodo lahko nositi ali kam obesiti, ima kambico od žice. Cepilna smola se maže s primerno narejenim klinčkom. Posoda seveda mora imeti pokrov, ki je pa preluknjan, da mazalni klinec lahko skozi moli. Cepilna smola se sčasoma tako strdi, da ni moči mazati, takrat treba doliti nekoliko špirita in oboje dobro premešati.

Zalozba c. kr. kmetijske družbe kranjske.

Odgovorni urednik Gustav Pirc.

Tisk J. Blaznikovih naslednikov